

TARİHİ KAYNAKLARA GÖRE CÜÇİ ADININ KÖKENİ VE CENGİZ KAĞAN'A OĞUL OLMA SORUNSALI

Ekrem KALAN*

Özet

Moğol Tarihi'nin en önemli şahsiyetlerinin başında şüphesiz Cengiz Kağan ve oğulları gelmektedir. Cengiz'in en büyük oğlu olan Cüçi, henüz babasının sağlığında ölmüş ve onun mirası olan Cüçi Ulusu'nun sınırlarını, oğulları Batu ve Berke başta olmak üzere, diğer Altın Orda Hanları daha da genişletmiştir. Cüçi, diğer kardeşlerine kıyasla daha geri planda kalmış gibi görünse de, zekâsı ve ileri görüşlülüğü sayesinde Cengiz'in zaferlerinde önemli bir rol üstlenmiştir. Cüçi'nin, babası Cengiz'in hayatında edindiği yer mutlak suretle dikkate şayandır. Gerek kaynaklardaki veriler gerekse Cüçi adının onomastik açıdan incelenmesi neticesinde Cengiz'in Cüçi'yi gerçek oğlu olarak kabul ettiği anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler: *Cüçi, Cengiz Kağan, Moğollar, Moğolca, Onomastik.*

Abstract

The Root of the Name Juchi According to Historical Sources and the Problematic of Juchi's Being in the Bloodline of Chinggis Khan

The most prominent of the men in Mongolian history is definitely Chinggis Khan. His son Juchi died while Chinggis was still alive. The borders of the Juchi nation, a legacy of Juchi, was broadened by the Khans of the Golden Horde, primarily by Juchi's sons Batu and Berke. Even though Juchi presented a weaker profile comparing to his brothers, his intelligence and farsightedness placed him in a critical position in Chinggis' victories. Juchi's place in Chinggis' mind is quite noticable. It is clear in the sources and also in an onomastic analysis of his name that Chinggis accepted Juchi as his real son.

Key words: *Juchi, Chinggis Khan, Mongols, Mongolian, Onomastic.*

Giriş

Moğollar XIII. yüzyılın başlarından itibaren, kimi zaman dolaylı da olsa, dünya tarihinde önemli bir yer edinmişlerdir. Cengiz liderliğindeki Moğollar, batıya yapmış oldukları akınlar sayesinde Avrasya'nın etnik ve kültürel

---

* Dr., Pamukkale Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü, Denizli, ekkalan@yahoo.com

dünyasında önemli oranda rol oynamışlar ve bu sayede dünyanın gelmiş geçmiş en büyük kara imparatorluğunu kurmayı başarmışlardır.

Erken dönemlerden itibaren Mongoloji alanında önemli çalışmalara imza atılırken, çalışma alanı olarak, ekseriyetle tarih ve dil alanları tercih edilmiştir. Ancak bu yüzden Mongoloji'ye dair pek çok alan bakir kalmıştır. Söz konusu alanlardan birisi de Moğol onomastiğidir. Günümüze kadar Mongolistler tarafından Moğol onomastiğine dair pek çok çalışma yapılmış olmasına rağmen ne yazık ki, Moğol onomastiğinin bazı sorunsalları henüz aydınlatılamamıştır. Bu sorunsallardan henüz tam olarak çözüme kavuşturulamayanlar arasında Cengiz¹ Kağan² ve Cüçi'nin adlarını sayabiliriz.

Cüçi adının anlamına dair kaleme alınan bu makale, bahis mevzuu adın farklı varyasyonları üzerinden yapılacak karşılaştırmalara ve tarihî kaynaklarda sunulan verilere dayanılarak, Cengiz Kağan'ın Cüçi'ye bakışımı da ortaya koymayı amaç edinmektedir. Başka bir deyişle, Cengiz Kağan'ın Cüçi'yi kendi oğlu olarak kabul edip etmediği konusu açığa kavuşturulmaya çalışılacaktır.

I. Cüçi Adının Kökeni

Hondemir³, Gaffari⁴, Şerafeddin Yazdi⁵, Nizamüddin Şâmî⁶, Reşidüddin⁷ gibi Farsça yazar tarihçilerin eserlerinde Cüçi adı, “Cuçi” şeklinde yazılırken; Vassaf⁸, Hamdullah Kazvini⁹, Cüveynî¹⁰, Cüzcanî¹¹ gibi tarihçilerin eserlerinde

¹ Cengiz Kağan'ın ismi çeşitli kaynaklarda Çingis veya Tengis şeklinde de karşımıza çıkmaktadır. Türk diyalektlerinde ekseriyetle “deniz” manasındaki Tengis, Moğol diyalektlerinde ise Çingis olarak kullanımını görmekteyiz. İki yazılışın farkı söz konusu diller arasındaki ç-t seslerinin dönüşümüyle ilgilidir. Tibetçe üzerinden Moğolcaya geçen “dalai” sözcüğü “okyanus”, “deniz” anlamında çingis/tengis kelimesinin eşanlamlısı olarak kullanılmaktadır. Çingis adıyla yarlıklarda hanların unvanı olarak karşılaştırmaktayız: “Mönhe Tıri yin Hüçin dor Yehe Moñyol Ulus un Dalai Hayan (Ebedi Tanrının gücüyle Büyük Moğol Devletinin Deniz Hanı)”. Çingiz şeklindeki kullanım, Türk halkları aracılığıyla Farslara bu sonuncular üzerinden de Araplara geçmiştir.

² Moğolcada Ha'an Büyük Han, Türkçedeki «Kağan-Hakan», manasında kullanılırken han ise Cengiz Kağan'dan sonra ortaya çıkan ve Merkez Kağanlığa bağlı olan ulusların idarecileri tarafından kullanılan daha kısıtlı yetkilerle donatılmış bir unvanı ifade etmek üzere kullanılmıştır.

³ Hondemir 1834, 59.

⁴ Gaffari 2006, 402.

⁵ Yazdi 2006, 287.

⁶ Şâmî, 1987, 14.

⁷ Raşid-ad-Din 1952, 97-98.

⁸ Vassaf 2006, 162.

⁹ Kazvini 2006, 182.

¹⁰ Cüveynî 1999, 58, 95 vd.

¹¹ Cüzcanî 2006, 38.

“Tuşi” şeklinde geçmektedir. Arapça kaynaklara baktığımızda ise farklı yazılış şekilleri karşımıza çıkmaktadır. Arapça tarih yazarlarından Baybars¹², İbn-i Haldun¹³, Makrizî’nin¹⁴ eserlerinde “Duşi”, Ömerî’de “Cuçi”¹⁵, Kalkaşandî’de “Tuci”¹⁶, Cennabî’de ise “Yuci”¹⁷ olarak yazıldığını görmekteyiz.

Yukarıda verilen örneklerle bakıldığında, zikrettiğimiz müellifler eserlerini aynı dilde kaleme almış olmalarına rağmen “Cüçi” adını farklı şekillerde yazmışlardır. Aynı ismin müteferrik şekillerde yazılmasını Türkçe ve Moğolcadaki *ç/t*, *ç/dž* /*j* gibi ses değişimleriyle açıklamak mümkündür. Dolayısıyla hangi kavim veya kabile vasıtasıyla adı geçen sözcüğe vâkıf oldukları önemlidir. Türkçe ve Farsça kaynaklarda, yazarlar ekseriyetle bizzat şahit oldukları olaylara veya birinci elden kaynaklara dayanarak, eserlerini vücuda getirmişlerdir. Bu sebeple anılan türdeki eserlerin nispeten daha güvenilir olduğu gerçeği malumdur. Ancak Arap tarihçilerin eserlerini yazarken anlattıkları olayları genellikle dönemin rivayetlerine veya Farsça eserlere istinat ettirdikleri göz önünde bulundurulmalı ve bu kaynaklara daha sorgulayıcı yaklaşılmalıdır.

Eski Moğollar’ın tarihine dair kaleme alınmış önemli Çince kaynaklardan *Men-Da Bey-Lu*’da Cüçi adı “Yöji” şeklinde yazılırken, *Yuan-şi*’de ise “Cüçi” şeklinde kullanımı tercih edilmiştir. “Cüçi” adı, Çince den tercüme edilen Moğol tarihinin en önemli kaynağı olan *Yuan Çao Bi Şi (Moğolların Gizli Tarihçesi)* ile *Altan Tobçi (Altın Tarihçe)* gibi Orta Moğolca dönemine (XIII-XVII yy.)¹⁸ tesadüf eden eserlerde “Cüçi” olarak geçerken, Çağdaş Moğolcada “Züçi” şeklinde kullanılmaktadır.

Klasik Moğolcadaki “dž” (Resim 1) harfinin Modern Moğolcada “j” olarak transkript edilmesi sebebiyle de Cengiz Han’ın büyük oğlu Cüçi’nin adının neden Mongolistler tarafından farklı şekillerde yazıldığını anlamak mümkündür.

Bunların dışında Uygurca yazılmış Oğuz Kağan Destanı’nda ise üç farklı yerde Yuşi Hoca¹⁹ adında bir bilge ihtiyardan bahsedilmekte olup, tarihi bir şahsiyet olması sebebiyle daha sonraki dönemlerde Türkler ve Moğollar’da çocuklara ad olabileceği ihtimalini göz önünde bulundurmak gerekir.

¹² Baybars 2005, 93.

¹³ İbn-i Haldun 2005, 269.

¹⁴ Makrizî 2005, 300.

¹⁵ al-Omarî 2005, 173.

¹⁶ Kalkaşandî 2005, 288.

¹⁷ Cannabî 2005, 383.

¹⁸ Tömörtogoo vd. 2004, 15.

¹⁹ Oğuz Kağan Destanı, 2012, 77, 80, 81.

II. Cüçi'nin Doğumu ve Ölümü

Devrin kaynaklarında ittifak edildiği üzere Cüçi, Cengiz Kağan'ın Ulu Hatunu Börte ücin'den doğma en büyük oğludur. Ancak Cüçi'nin gerek dünyaya gelişi ve gerekse de ona verilen isim dolayısıyla gerçekten Cengiz'in öz oğlu olup olmadığı konusu bugüne kadar araştırmacıların kafalarını karıştıran, çözülememiş bir mesele olarak devam etmektedir. “Cüçi” adını semantik açıdan inceleyebilmek ve söz konusu meselenin çözümü için öncelikle Cüçi'nin dünyaya gelişi ile ilgili kaynaklarda verilen bilgilere başvurmamız gerekmektedir.

Bilindiği gibi Merkitler ile Cengiz Kağan'ın mensubu bulunduğu Hiad (Kıyat) kabileleri arasında kökleri kısa bir süre öncesine dayanan bir düşmanlık vardı. Bu düşmanlığın sebebi *Yuan Çao Bi Şi*'ye göre Temücin'in babası Yesühei Bahadır, kardeşi Daridai Otçigin ile birlikte Merkitlerden İh Çiledu'nun düğün kortejine bir baskın düzenleyip, Çiledu'yu genç gelini Öelün ücin'i bırakarak kaçmaya mecbur etmiş, sonrasında da Öelün ile evlenmişti.²⁰ Bir süre sonra Hiadlardan intikam almak için harekete geçen Merkitler, Yesühei'yin genç gelini, Temücin'in karısı Börte ücin'i kaçırmışlardı. Börte'nin Merkit obasında esaret altında ne kadar kaldığı tam olarak bilinmemekle birlikte, dönüş yolunda Cüçi'yi dünyaya getirmesi, önceleri Cengiz'in sonraları da özellikle ikinci oğlu Çagadai'yın kafasını meşgul edecektir.

Diğer bir Moğolca kaynak eser olan *Altan Tobçı*'de ise: “Genç Temücin'in karısını kurtarmak için Temücin'in andası (kan kardeşi) Camuha ile babası Yesühei'yin andası Ong Han birlikte Merkit kampına baskın vermişler ve Börte'yi kurtardıktan bir süre sonra Börte, Cüçi'yi dünyaya getirmişti”²¹

Ancak Cüçi'nin dünyaya gelişi ile ilgili en detaylı bilgileri Reşidüddin'in meşhur Cami'üt-Tevârih adlı eserinde buluyoruz:

“...O dönemde söylenildiğine göre, Merkit Kabilesi bu olayı fırsat bilerek, Cengiz Han'ın ordasını yağmalayıp, o esnada Cuçi hamile olan Uluğ Hatunu Börte'yi kaçıırarak, aralarında henüz barış yapmış oldukları Ong Han'a bir iyi niyet göstergesi olarak göndermişlerdi. Ong Han ile Temücin'in babası arasında öteden beri süre gülen dostluk (andalık) ilişkileri sebebiyle Temücin'i kendi oğlu gibi kabul edip, Ong Han kendisine getirilen Börte'ye gelini gibi saygı ve merhametle davranmıştır. Bunun üzerine Ong Han'a bağlı bazı noyanlar Ong Han'a Börte'yi kendisine eş olarak almasını önermişlerse de Ong Han buna şiddetle karşı çıkarak,

²⁰ Monggol-un niğuca tobçı'an 1990, 18; Moğolların Gizli Tarihçesi 2011, 22-23.

²¹ Lubsan Danzan 1973, 91.

Börte'nin kendi gelini olduğunu ve ihanet edemeyeceğini bildirerek, bu teklifi reddetmiştir. Temuçin bu durumu öğrenince, Börte'yi geri getirmesi için Sapa Noyan'ı (Sartak'ın Dedesi), Ong Han'a göndermişti. Ong Han, Sapa Noyan'a gereken saygı ve hürmeti göstererek, Börte'yi ona teslim etmiştir. Sapa Noyan ve Börte, Temuçin'in ordasına doğru yola çıktıktan sonra yolda Cüçi dünyaya geldi. Yol son derece zorlu ve tehlikeli olduğu için yolda mola vererek, bir beşik yapamamışlardı. Bu sebeple Sapa Noyan, bebeğin azalarının zarar görmemesi için bir miktar undan yumuşak bir hamur hazırlayarak, bebeği bu hamurun içine yatırmış, özenle bebeği hamurla elbisesinin yalmasına sarmıştı. Bebek işte böylesine beklenmedik bir anda dünyaya geldiği için de ona Cüçi adı verilmişti".²²

Cüçi'nin doğumuna dair tafsilatlı bir bilgiye Reşidüddin dışında diğer kaynaklarda rastlamamaktayız. Reşidüddin'in Cüçi adını bu şekilde anlamlandırması da sağlam bir temele dayanmamakla beraber, elimizdeki mevcut verilere göre daha net bir şekilde izah etmek mümkün görünmemektedir. Yine de bu anlamlandırmanın, "Beklenmeyen bir anda dünyaya gelen" şeklindeki açıklama, Cüçi'nin beklenenden daha erken dünyaya gelmesi ile ilgili olduğu apaçıktır. Nitekim zamanında beklenen bir doğum olsa o anda yola çıkmak yerine doğumun gerçekleşmesinin beklenmesi gerekirdi.

Yukarıda da zikredildiği gibi Börte'nin Merkit obasında ne kadar kaldığı net olarak bilinmediği için, Cüçi'nin gerçekten Cengiz'in oğlu olup olmadığı konusu ne yazık ki tam bir muamma olarak kalmıştır. Ancak bizim için önemli olan husus, Cengiz Kağan'ın Cüçi'yi gerçek oğlu olarak kabul edip etmediği meselesidir. Bu meseleye dair kaynaklarda da bir ittifak söz konusu değildir.

Cüçi'nin doğumu ile ilgili ortaya çıkan soru işaretleri ve şüpheler, onun kardeşleriyle olan ilişkilerini de olumsuz yönde etkilemiştir. Hondmir'e göre söz konusu sebepten dolayı Çagadai ve Ögödei sürekli olarak Cüçi'nin dünyaya gelişi ile alay ederlerdi ve bu da kardeşler arasındaki ilişkileri olumsuz yönde etkilerdi.²³ Cengiz Kağan, bu hususu göz önünde bulundurarak, ölümünden sonra kardeşler arasındaki anlaşmazlık ve hatta kavgalardan çekinip, Cüçi'yi en büyük oğlu olmasına rağmen veliaht göstermemişti. Ancak ikinci oğlu olmasına ve iyi bir kumandan olmasına karşın karakter özellikleri açısından daha sert ve keskin olan Çagadai'yın yerine de nispeten daha mülayim ve hoşgörülü olan üçüncü oğlu Ögödei'yi tahtına veliaht olarak seçmişti. Söz konusu veliaht

---

²² Raşid-ad-Din 1952, 97-98, 115.

²³ Hondemir 1834, 39.

seçimi, Cüçi'nin veliyaht seçilmemesinin Cengiz'in onu gerçek oğlu olarak kabul etmediği hususunun gerçekçi olmadığı en belirgin göstergesidir. Bunun dışında Cengiz Kağan'ın bu seçimi, Cengiz'in kendisinden sonra devletini genişletmenin yanı sıra, bir arada tutabilecek bir idareci tarafından yönetilmesi gerektiğine dair olan inancıyla alakalıdır.

Konar-göçer kültürlerde devlet geleneksel olarak hâkim hanedanın ortak malı olarak kabul edildiğinden, her hanedan üyesinin bu mülkiyetin kendi payına düşen kısmını kullanma hakkı vardı. Bu sebeple de Cengiz Kağan henüz hayatta iken kendisine bağlı halkları oğulları ve yakın akrabaları arasında paylaştırmıştı. Bu paylaşırma neticesinde de her oğlu için ayrı bir "Ulus" ortaya çıkmıştı. Bu uluslardan ilki, 1207 ve 1208 yılları arasında Selenge ve Yenisey arasında yaşayan orman halkları üzerine sefere çıkıp, bu halkları itaat altına alması neticesinde babası Cengiz Kağan tarafından Selenge Nehri'nin aşağılarından İrtiş'e kadar uzanan bölgeyi oğlu Cüçi'nin idaresine vermesiyle ortaya çıkmıştır.²⁴ Cengiz Kağan, oğlu Cüçi'ye Türk-Moğol geleneklerine uygun olarak merkezden en uzak bölgelerin idaresini vermişti. Nitekim bu geleneklere göre en küçük oğula da (Otçigin) ocak yani baba evi bırakılırdı. Bu gelenek Anadolu'da hâlâ sürdürülmektedir. Evin en küçük oğlu ocağın sahibi olarak evde kalır ve baba ocağının tütmeye devam etmesini sağlar. Cengiz Kağan ayrıca Cüçi Ulusu topraklarına Batı'da "Moğol atlarının ayak bastığı her yeri" de vermeyi vadedmişti. Cengiz Kağan 1227 yılında öldüğü esnada Yedisu Bölgesi'nin kuzeyi, bugünkü Kazak bozkırlarının tamamı, Harezm ve hatta Mazenderan, Cüçi Ulusu'nun toprakları arasına dâhil olmuştu.²⁵ Cüçi Han'ın mezarı Sarı-su havzasında, bugünkü Akmola ve Turgay Bölgeleri'nin sınırındadır.

Cüçi Han kaynaklarda verilen bilgilere göre, son derece cesur, sabırlı, güçlü ve gururlu bir idareci idi. Babası Cengiz'in bütün seferlerine iştirak etmişti. Bazı rivayetlere göre de Cengiz'in savaş meydanlarında kazanmış olduğu zaferleri Sübüdei Bahadır'ın cesareti ile Cüçi'nin ileri görüşlülüğüne ve zekâsına borçlu idi.²⁶

Cüçi babasından 6 ay önce yani 1227 yılı Şubat ayında ölmüştür. Nasıl öldüğüne dair elimizde yeterince bilgi olmamasına rağmen, hemen bütün tarihî kaynakların ittifakına göre, hastalanarak eceliyle ölmüştü. Ne var ki, Cüzcanî olayı çok farklı bir şekilde tasvir etmiştir. Onun yazdıklarına göre: "Cengiz Kağan'ın büyük oğlu Tuşi (Cüçi) Deşt-i Kıpçak'ın havasını ve suyunu görünce, dünyada buradakinden daha güzel bir toprak, daha iyi bir hava, daha lezzetli bir

---

²⁴ Bartol'd 1963, 59.

²⁵ Bartol'd 1963, 59.

²⁶ Fahretdin 1996, 75.

su ve daha geniş otlak ve meraların olamayacağı bir yer bulduğunu düşünmüştü. Aklında babasına karşı isyan fikri doğdu ve yakınlarına: “Cengiz Kağan aklını kaçırdığı için pek çok devleti yıkarak, pek çok halkı da yok etti. Bence en mantıklı yol onu av esnasında ortadan kaldırmak, Sultan Muhammed ile yakın temasa geçerek, onun devletini güçlendirerek Müslümanlara yardım etmek gerekir. Kardeşi Çagadai onun bu gaye ve planını babası Cengiz Kağan’a bildirince, Cengiz Kağan güvenilir adamlarını göndererek, Tuşi’yi zehirletip öldürttü”.²⁷

Bunun dışında baba ve oğul arasındaki anlaşmazlıktan Reşidüddin de bahsetmektedir. Cüveynî’de ise sadece Cüçi’nin Kulan-başı seferinin akabinde kendi topraklarına geri döndükten kısa bir süre sonra öldüğü yazılıdır.²⁸ Nitekim Reşidüddin’e göre Cüçi, Cebe ve Sübüdei’yin sefer düzenlediği kuzey bölgelerinin fethiyle görevlendirilmişse de başarılı olamamıştı. Moğolistan’a dönen Cengiz Kağan oğlunu çağırttı. Ancak Cüçi hastalık nedeniyle gelemeyeceğini babasına bildirdi. Bu olayın ardından batıda bulunan bir Moğol, Cüçi’yi avda gördüğünü söyleyince Cengiz Kağan oğlunun emrini dinlemediğini düşünerek, onu yakalayıp getirmeleri için Çagadai ve Ögödei’yi göndermiş ve onların ardından kendisi de gitmeye hazırlandığı esnada Cüçi’nin ölüm haberi gelmişti²⁹. Bu konuyla ilgili kaynaklarda farklı rivayetler mevcuttu.

Cengiz’in oğlu Cüçi’ye bakışı ile ilgili bilgi veren önemli bir diğer kaynak ise, XV. yüzyılda kaleme alınmış olan Şecere-i Türk adlı eserdir. Uluğ Cırçi (şarkıcı) adlı üst düzey bir saray görevlisinin Cengiz Kağan’a oğlu Cüçi’nin ölüm haberini vermesi üzerine dile gelerek, şiirsel bir tarzda söylediği bu Türkçe mısralarda:

*Kulun³⁰ algan kulandai³¹ kulunumdan ayrıldım,
Ayrılışkan ankudai er³² ulumdan ayrıldım.*

*Kulununu kaybetmiş kulan gibi yavrumdan ayrıldım,
Dağılan ördek sürüsü gibi er oğlumdan ayrıldım.*

---

²⁷ Cuzcani 2006, 40.

²⁸ Cüveynî 1999, 239.

²⁹ Raşid-ad-Din 1960, 79.

³⁰ Yabani tay

³¹ Yabani at

³² Oğul kelimesinin cinsiyeti yoktur. Sonraları erkek evlat anlamını kazanmıştır. Aslında hem kız hem de oğlanı ifade eder. Buradaki er ulumdan erkek evladımın anlamına gelir. Eski metinlerde ırı oğlan, er oğlan veya kız oğlan ifadelerine sık rastlanır. Bugün Türkçede yaşayan kız oğlan kız ifadesi buradan kalma bir ifadedir.

III. Cüçi Adının Anlamı

Birbiri ile çelişen ve meselenin aydınlatılması noktasında karşımıza bir paradoks olarak çıkan kaynaklardaki verileri bir kenara bırakacak olursak, söz konusu meselenin çözümü için öncelikle “Cüçi” adının yazımı ve anlamı konusunda mevcut soru işaretlerini ortadan kaldırmamız gerekir.

Bu konuyla ilgili çalışmalar yapan Mongolistlerin büyük çoğunluğu söz konusu kelimeyi Modern Moğolcada misafir anlamına gelen Зочин (Zoçin) sözcüğü ile ilişkilendirmeyi tercih etmişlerdir. Ancak burada gözden kaçan başka bir hususu dile getirmekte fayda vardır. Klasik Moğolca Cüçi (Resim 2) ve Zoçin (Resim 3) kelimeleri farklı şekillerde yazılmakta olup, Cüçi'nin yazımında inceltici bir harf (Resim 4) kullanılırken, bu inceltici olmadan resimdeki harf (Resim 5) kullanılmaktaydı. Klasik Moğol yazısındaki bu yazılış biçimi Uygur harfli metinlerin yazımında da *büyük ve küçük ünlü uyumları* kuralı olarak karşımıza çıkmaktadır. Başka bir deyişle, Türkçede olduğu gibi Moğolcada da inceltme –y sesi (Resim 4) varsa –ö veya –ü şeklinde okunurken, inceltici harf yoksa (Resim 5) ilgili harfin –o veya –u olarak okunması gerekir. Kelimenin –ö veya –ü sesiyle okunmasına gelince, geniş yuvarlaktan sonra dar, düz gelemeyeceği kuralından hareketle –ü şeklindeki okumanın daha doğru olacağı anlaşılmaktadır. Söz konusu okuma da iki kelimenin aslında kök olarak da aynı kökten gelmediğini ve dolayısıyla da düşünülenin aksine Cüçi adının Modern Moğolcadaki misafir anlamına gelen Zoçin sözcüğü ile bir bağlantısının olamayacağı ortaya çıkmaktadır.

Cüçi adının semantik açıdan değerlendirilmesi sonucunda aile bireyi olmayan, dışarıdan gelen ve belli bir süreliğine ev sahibini ziyaret eden manalarına gelen misafir anlamındaki çıkarımın doğru olmadığı, yukarıda ifade ettiğimiz kaynaklardaki verileri de göz önünde bulundurduğumuzda Cüçi'nin aile içerisindeki hiyerarşide hak ettiği yerde bulunduğu görülmektedir. Ayrıca Reşidüddin, Cüzcanî ve diğer kaynaklarda Cüçi'nin dünyaya gelişine dair verilen bilgileri karşılaştırmalı olarak analizini yaptığımızda, “Cüçi” adının anlamının “Beklenmeyen bir anda aniden ortaya çıkan” manasına geldiği anlaşılmaktadır.

Sonuç

Cüçi, kardeşlerinin büyüğü olarak, Batı'ya doğru yapılan akınları idare etmiş ve yaklaşık 42 yıllık ömrü boyunca pek çok kez babası Cengiz'in iltifatına nail olmuştur. Onun neslinden gelenlerin kurmuş olduğu Altın Orda Devleti de Doğu Avrupa Türk tarihinde çok önemli bir yere sahiptir. Karakter özellikleri bakımından da son derece özel bir insan olduğu kaynaklarda ifade edilmektedir.

Tarihi Kaynaklara GÖre Cüçi Adının Kökeni

Babası ile ilişkilerinde son derece uyumlu olduğu bilinmesine rağmen sürekli olarak kardeşi Çağadai'yin muhalefeti ile karşı karşıya kaldığı da hemen tüm kaynaklarda anlatılmaktadır. Karşılaştığı bu muhalefetin üstesinden çoğu zaman annesi Börte için'in desteğiyle gelmiştir.

Her ne kadar elimizdeki verilere göre Cengiz Kağan'ın Cüçi'nin biyolojik babası olup olmadığı konusunu aydınlatamazsak da, "Cüçi" adının "dışarıdan gelen, misafir", manasında kullanılmadığı anlaşılmaktadır. Bunun dışında, Cengiz'in oğlu Cüçi'ye, Türk-Moğol geleneklerine göre ortak mülkten Cüçi'nin payına düşen toprakları ve halkı ona verdiğini, yukarıda zikredilen diğer hususlardan dolayı da Cengiz Kağan'ın Cüçi'yi oğlu olarak kabul ettiğini görmekteyiz.

BİBLİYOGRAFYA

- Bartol'd 1963 V. V. Bartol'd *Soçineniya*, T. II Ç. I, AN SSSR, In-t narodov Azii, Moskva.
- Baybars 2005 Baybars, "İz letopisi Rukn ad-Din Baybarsa", *İstoriya Kazahstana v arabskih istoçnikah*, T. I, Sbornik materialov otnosyaşysya k istorii Zolotoy Ordı, Almatı.
- Cannabî 2005 Cannabî, "İz soçineniya Cannabî", *İstoriya Kazahstana v arabskih istoçnikah*, T. I, Sbornik materialov otnosyaşysya k istorii Zolotoy Ordı, Almatı.
- Cuzcanî 2006 Cuzcanî, "İz Nasirovıh razryadov (Tabakat-i-nasiri)", *İstoriya Kazahstana v persidskih istoçnikah*, T. IV, Sbornik materialov otnosyaşysya k istorii Zolotoy Ordı, Almatı.
- Cüveynî 1999 Ata Melik Cüveynî, *Tarih-i Cihan Güşa*, Çev-Mürsel Öztürk, Ankara.
- Fahretdin 1996 Rizaetdin Fahretdin, *Hanı Zolotoy Ordı (Altın Orda hannarı)*, Per. Sultan Şamsi, Tatarskoe knijnoe izd-vo., Kazan.
- Gaffarî 2006 Gaffarî, "İz Spiskov uskoritelya mira Gaffari", *İstoriya Kazahstana v persidskih istoçnikah*, T. IV, Sbornik materialov otnosyaşysya k istorii Zolotoy Ordı, Almatı.
- Hondemir 1834 Hondemir, *İstoriya Mongolov ot drevneyşih vremen do Tamerlana*, Per. V.Grigor'ev, Sankt-Peterburg.
- İbn Haldun 2005 İbn Haldun, "İz istorii İbn Halduna", *İstoriya Kazahstana v arabskih istoçnikah*, T. I, Sbornik materialov otnosyaşysya k istorii Zolotoy Ordı, Almatı.
- İz Rodosloviya 2006 "İz Rodosloviya Tyurkov (Şacarat al-atrak)", *İstoriya Kazahstana v persidskih istoçnikah*, T. IV, Sbornik materialov otnosyaşysya k istorii Zolotoy Ordı, Almatı, 2006.
- Kalkaşandî 2005 Kalkaşandî, "İz soçineniya al-Kalkaşandî", *İstoriya Kazahstana v arabskih istoçnikah*, T. I, Sbornik materialov otnosyaşysya k istorii Zolotoy Ordı, Almatı.
- Kazvini 2006 Hamdallah Kazvini, "İz İzbrannoy istorii Hamdallaha Kazvini i prodolzheniy k ney", *İstoriya Kazahstana v*

Tarihi Kaynaklara Göre Cüçi Adının Kökeni

- persidskih istočnikah*, T. IV, Sbornik materialov otnosyašijsya k istorii Zolotoy Ordı, Almatı.
- Lubsan Danzan, 1973 Lubsan Danzan, *Altan Tobçı (Zolotoe Skazanie)*, Per. N. P. Şastinoy, Nauka, Moskva.
- Makrizî 2005 Makrizî, “İz soçineniya al-Makrizî”, *İstoriya Kazahstana v arabskih istočnikah*, T. I, Sbornik materialov otnosyašijsya k istorii Zolotoy Ordı, Almatı.
- Men-Da Bey-Lu 1975 *Men-Da Bey-Lu (Polnoe opisanie mongolo-tatar)*, Per. N. C. Munkueva, Nauka, Moskva, 1975.
- Moğolların 2011 *Moğolların Gizli Tarihçesi*, Çev. M. Levent Kaya, Yay. Haz. Ekrem Kalan, İstanbul, 2011.
- Monggol-un 1990 *Monggol-un niguça tobçı'an (Yuan' Çao Bi Şi)*, Red. Ş. Gaadamba, Ulanbaatar.
- Oğuz Kağan 2012 *Oğuz Kağan Destanı*, Yay. Haz. N. Uğurlu, İstanbul.
- Raşid-ad-Din 1952 Raşid-ad-Din, *Sbornik letopisey*, Per. L. A. Hetagurova. T. I. Kn. 1, İzd-vo AN SSSR, Moskva-Leningrad.
- Raşid-ad-Din 1960 Raşid-ad-Din, *Sbornik letopisey*, Per. Yu. P. Verhovskogo T. II, İzd-vo AN SSSR, Moskva-Leningrad.
- Tömörtogoo vd. 2004 D. Tömörtogoo vd. *Orçin Tsagiyn Mongol Hel*, Red. U. Ariunbold, Ulanbaatar.
- Umarî 2005 İbn Fadlallaha al-' Umarî, “İz soçineniya İbn Fadlallaha al-' Umarî”, *İstoriya Kazahstana v arabskih istočnikah*, T. I, Sbornik materialov otnosyašijsya k istorii Zolotoy Ordı, Almatı.
- Vassaf 2006 Vassaf, “İz istorii Vassafa”, *İstoriya Kazahstana v persidskih istočnikah*, T. IV, Sbornik materialov otnosyašijsya k istorii Zolotoy Ordı, Almatı.
- Yazdı 2006 Şaraf-ad-Din Yazdı, “İz Knigi pobed” Şaraf-ad-Din Yazdı, *İstoriya Kazahstana v persidskih istočnikah*, T. IV, Sbornik materialov otnosyašijsya k istorii Zolotoy Ordı, Almatı.
- Yuan 2002 *Yuan' ulsın sudar “Yuan' şi”*, Per. Ç. Demçigdorja (Dandaa), Ulan-Bator.

Ekrem Kalan

Resim 1

Resim 2

Resim 3

Resim 4

Resim 5